

KS. GRZEGORZ SALAMON

Sąd Diecezjalny w Tarnowie

Ogólne zestawienie procesów w Sądzie Diecezjalnym w Tarnowie 1983–2005

Działalność procesową Sądu Diecezjalnego w Tarnowie dokumentują od 1933 roku księgi procesowe. Pierwsza księga, zatytułowana *Protokół czynności procesowych Sądu Biskupiego w Tarnowie od 1933 r.*, rozpoczyna numerację procesów nieprzerwanie po dzień dzisiejszy. Do 1983 roku w księgach procesowych znalazło się 1550 numerów procesów, obecnie jest ich 4717¹.

Zestawienie procesów pozwalają nam także przedstawić sprawozdania wikariusza sądowego z działalności sądu, przesyłane do Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej, w związku z jej funkcją organu administracyjnego kontrolującego wymiar sprawiedliwości we wszystkich trybunałach kościelnych niższego rzędu². W interesującym nas przedziale czasowym są to sprawozdania sprawujących urząd wikariusza sądowego ks. dra Piotra Gajdy i ks. dra Władysława Kostrzewy³. We wspomnianych sprawozdaniach nie znajdujemy innych spraw poza tymi o orzeczenie nieważności małżeństwa.

W oparciu o wyżej wskazane źródła przedstawimy najpierw liczbę spraw wpływających w poszczególnych latach, które zostały odnotowane w księgach procesowych, również w odniesieniu do kodeksowego prawa zaskarżenia małżeństwa, jak i kompetencji Trybunału. Wskażemy rodzaje procesów,

¹ Stan na dzień 13.10.2015.

² Por. J. Krukowski, *Sądy w ogólności*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*. T. 5. Ks. 7, *Procesy*, red. J. Krukowski, Poznań 2007, s. 68n.

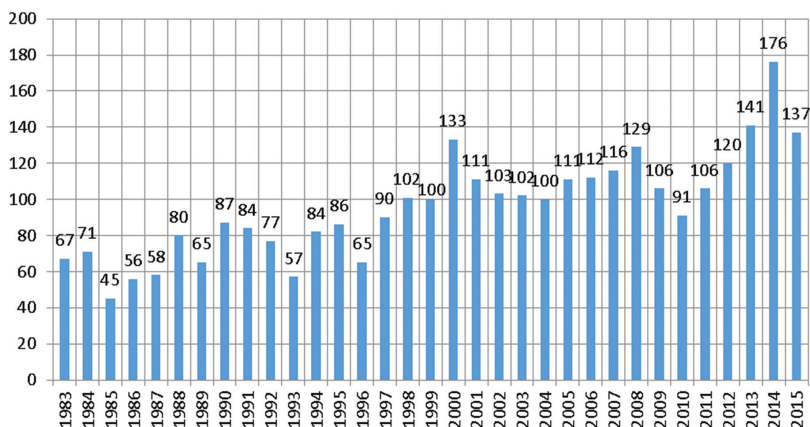
³ Archiwum Sądu Diecezjalnego w Tarnowie [dalej: ASDT], ks. Piotr Gajda, *Relatio Annualis de Activitate Tribunalis* 1983–1990 oraz ks. Władysław Kostrzewa, *Relatio de Statu et Activitate Tribunalis* 1992–2014.

wedle których rozpatrywano wniesione sprawy. Podamy liczbę wyroków – opowiadających się za nieważnością małżeństwa do wyroków negatywnych – stwierdzających ważność węzła małżeńskiego. Ukażemy również udział poszczególnych tytułów w stwierdzeniu nieważności zawartych małżeństw.

1. Sprawy przyjęte do procesu

W latach 1983–2015 zostało przyjętych i odnotowanych w księgach procesowych 3168 spraw. Obserwujemy w tych latach stopniowy wzrost poziomu liczby spraw przyjmowanych do procesu w Sądzie w Tarnowie. Już w 1998 roku ta liczba przekroczyła 100 procesów (zob. Wykres 1).

Wykres 1. Sprawy przyjęte 1983–2015

2. Kompetencja Trybunału

Znakomita większość przyjmowanych spraw przyjętych do procesu w sądzie tarnowskim wynika z kompetencji określonej przez kan. 1673,1^o, a więc z faktu miejsca zawarcia małżeństw. Tylko nieliczne przypadki dotyczą kan. 1673,2^o, czyli stałego lub tymczasowego miejsca zamieszkania strony pozwanej czy też zgody wikariusza sądowego w przypadku zamieszkania strony powodowej (kan. 1673,3^o), czy też większości dowodów (kan. 1673,4^o) [por. Tabela 1].

Tabela 1: Sprawy przyjęte – kompetencja

R	83	84	85	86	87	88	89	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99
A	67	71	45	56	58	80	65	87	84	77	57	84	86	65	90	102	100
B	65	68	44	53	54	78	63	82	84	70	56	84	86	64	87	84	73
C	2	0	1	2	1	1	1	4	0	3	1	0	0	1	3	0	1
D	0	3	0	1	3	1	1	1	0	4	0	0	0	0	0	2	3
R	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	10	11	12	13	14	15	
A	133	111	103	102	100	111	112	116	129	106	91	106	120	141	176	137	
B	97	102	78	91	97	103	111	115	124	100	90	100	114	131	173	133	
C	5	1	1	1	0	4	1	1	2	2	1	3	3	1	0	3	
D	6	2	3	1	3	4	0	0	3	4	0	3	3	4	3	1	

A – liczba spraw przyjętych, B – miejsce zawarcia ślubu, C – zamieszkanie strony pozwanej, D – zezwolenie wikariusza biskupiego*

* W zestawieniu nie uwzględniono spraw prowadzonych zgodnie z kompetencją nadaną przez Sygnaturę Apostolską dla spraw z terenu diecezji ukraińskich, za lata 1998–2003.

Oprócz zwyczajnej kompetencji Trybunału I Instancji w Tarnowie wynikającej z kan. 1673, zyskiwał on także kompetencję nadzwyczajną. Tak było, gdy papież Jan Paweł II bullą *Totus tuus Poloniae populus* erygował diecezję rzeszowską. Sąd Diecezjalny w Tarnowie do czasu erygowania Sądu Biskupiego w Rzeszowie przez bpa Kazimierza Górniego (14 sierpnia 1997 roku) przyjmował sprawy diecezji rzeszowskiej z parafii niegdyś należących do diecezji tarnowskiej⁴.

Sygnatura Apostolska przedłużyła także właściwość trybunału w Tarnowie dla wiernych z terenu reaktywowanych diecezji na Ukrainie – diecezji żytomierskiej (później kijowsko-żytomierskiej) oraz archidiecezji lwowskiej.

Biskup żytomierski zwrócił się do Sygnatury Apostolskiej pismem z dnia 23 kwietnia 1997 roku z prośbą o poszerzenie jurysdykcji sądu tarnowskiego. Dekretem z 15 września 1997 roku Sygnatura Apostolska udzieliła jurysdykcji Sądowi Tarnowskiemu do prowadzenia procesów wiernych z Diecezji Żytomierskiej⁵.

Z podobną prośbą o poszerzenie jurysdykcji dla sądu tarnowskiego dla swoich wiernych zwrócił się do Sygnatury Apostolskiej kard. Marian Jaworski pismem z dnia 16 marca 1998 roku. Sygnatura Apostolska decyzją z dnia 27 maja 1998 roku zezwoliła sądowi tarnowskiemu na prowadzenie corocznie 10 spraw sądowych dla archidiecezji lwowskiej⁶.

Sąd Diecezjalny w Tarnowie przeprowadził do końca 100 procesów dla diecezji ukraińskich. W latach 1998–2003 toczyły się 82 procesy małżeńskie dla wiernych z diecezji żytomierskiej, natomiast od 1999 do 2002 przeprowadzono 18 spraw sądowych z archidiecezji lwowskiej. W rozłożeniu na poszczególne lata przedstawiało się to w następujący sposób: w 1998 roku 16 spraw, w 1999 roku 23 sprawy, w roku jubileuszowym 2000 toczyło się 25 procesów, w 2001 – 6, w 2002 – 21, a w roku 2003 – 9.

3. Prawo zaskarżenia małżeństwa

Małżeństwo jako oparta na przymierzu wspólnota całego życia mężczyzny i kobiety cieszy się przychylnością prawa, dlatego, jak określa Kodeks

⁴ Por. Kodeks prawa kanonicznego [dalej: KPK 1983], kan. 1445 §3, 20.

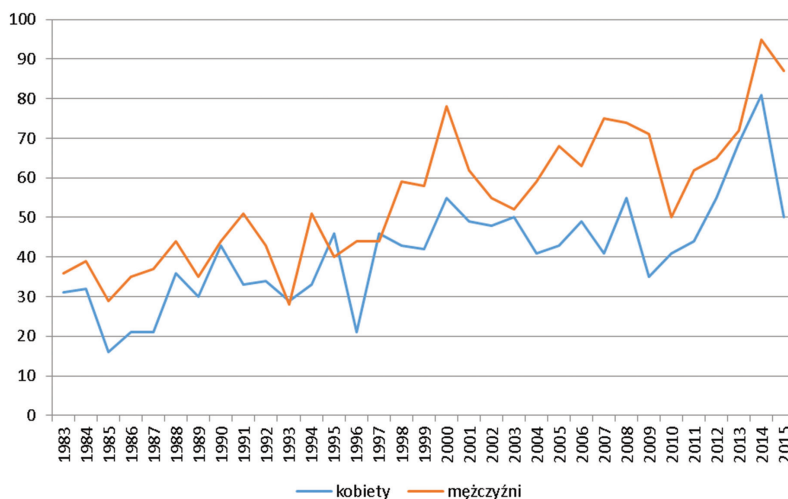
⁵ Supremum Signaturae Apostolicae Tribunal [dalej: SSA], Prot. nr 4740/14/97 SAT.

⁶ SSA, Prot.N.4740/6/99 SAT.

prawa kanonicznego, nawet w wypadku wątpliwości należy uznać je za ważne, dopóki nie udowodni się czegoś przeciwnego⁷.

Kanon 1674 KPK określa, iż do zaskarżenia małżeństwa są zdolni małżonkowie lub rzecznik sprawiedliwości w przypadku, gdy nieważność tego małżeństwa jest rzeczą publiczną i niemożliwe lub niewskazane jest jego uważnienie. W latach 1983–2015 nie wystąpił ani jeden przypadek zaskarżenia małżeństwa przez promotora sprawiedliwości. Natomiast zarysowuje się niemal stała przewaga przyjmowania przez kobiety roli strony powodowej. Na 33 lata procesowe jedynie trzykrotnie, i to z nieznaczną przewagą, zanotowano więcej spraw z powództwa przyjętego przez mężczyzn – było to w latach 1993, 1995, 1997 (zob. Wykres 2).

Wykres 2. Stosunek powództwa kobiet do mężczyzn

4. Rodzaje procesów

Sąd Diecezjalny w Tarnowie jest trybunałem I instancji. W omawianym okresie od 1983 roku do 2015 roku czterokrotnie był wyznaczany trybunałem III instancji. Miało to miejsce w latach 1984, 1985, 1986, kiedy był ustanawiany dekretem Prymasa Polski, oraz w 2009 roku, kiedy został

⁷ Por. KPK 1983, kan 1055 §1 i KPK kan. 1060.

ustanowiony przez Sygnaturę Apostolską. Powyższe sprawy otrzymywały numerację zgodną z kolejnymi numerami w Księdze Procesów⁸.

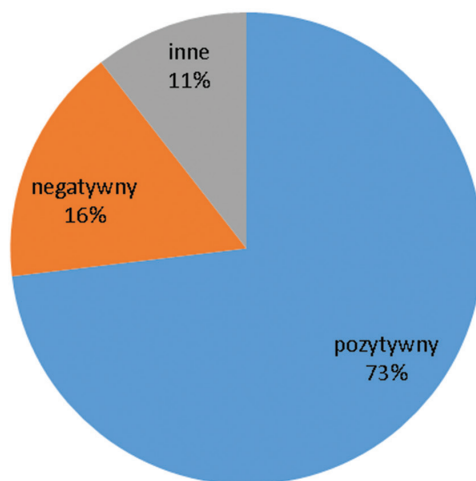
Zgodnie z kan. 1686 KPK w latach: 1984, 1985, 1986, 1987, 1997, 1998, 1999, 2013 zostało przeprowadzonych 8 procesów dokumentalnych, w tym 5 dotyczyło bigamii, 2 pokrewieństwa, a jeden braku formy.

W omawianym przedziale czasowym w sądzie tarnowskim toczyły się, zgodnie z kan. 1692 §1 KPK, dwie sprawy o separację małżonków, zakończone wyrokiem negatywnym w 1984 i 1997 roku.

5. Zakończenie instancji

Kodeks Jana Pawła II w Kan. 1517 wyraźnie stwierdza, że instancja rozpoczyna się wezwaniem, kończy zaś nie tylko ogłoszeniem ostatecznego wyroku, ale także innymi sposobami określonymi w prawie⁹. Są nimi zawieszenie instancji, jej umorzenie lub zrzeczenie się¹⁰.

Wykres 3. Zakończenie instancji

⁸ ASDT, Dekret Prymasa Polski z 8.11.1983 N. 3822/83/P, z 30.07.1986r. N2266/86/P oraz z 31.01.1987.

⁹ H. Stawniak, *Zakończenie instancji*, [w:] *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007, s. 216.

¹⁰ Por KPK 1983 kan. 1518, kan. 1520, kan. 1524 §1.

W latach 1983–2015 73 proc. spraw zakończyło się wyrokiem stwierdzającym nieważność zawartego małżeństwa, 16% sentencji opowiadało się za ważnością węzła małżeńskiego, a 11% procesów zakończyło się zawieszeniem instancji w obliczu śmierci małżonka, bądź umorzeniem z braku jakiegokolwiek czynności w ciągu 6 miesięcy, lub też z powodu zrzeczenia się instancji przez strony procesowe. Szczegółowy rozkład w liczbach zawiera tabela 2.

Tabela 2. Zakończenie instancji 1983–2015

ROK	WYROK POZYTYWNY	WYROK NEGATYWNY	SPRAWY NIEZAKOŃCZONE WYROKIEM
1983	19	9	6
1984	35	14	7
1985	31	18	9
1986	35	12	5
1987	38	8	13
1988	33	17	6
1989	43	22	14
1990	56	12	8
1991	64	11	4
1992	55	16	4
1993	36	17	3
1994	65	18	2
1995	56	13	7
1996	45	17	3
1997	61	13	2
1998	54	5	17
1999	77	10	4
2000	97	7	17
2001	74	10	7

ROK	WYROK POZYTYWNY	WYROK NEGATYWNY	SPRAWY NIEZAKOŃCZONE WYROKIEM
2002	48	4	10
2003	59	5	15
2004	83	22	26
2005	81	13	3
2006	77	18	14
2007	66	11	12
2008	77	16	8
2009	86	24	12
2010	79	18	5
2011	69	17	10
2012	87	17	12
2013	64	12	14
2014	88	16	7
2015	64	5	3
Suma	2002	447	289

6. Zestawienie procesów według rozpatrywanych tytułów

W latach 1983–1990 najwięcej tytułów w procesach było opartych na kan. 1095,3 KPK, następnie niemal o połowę mniej tytułów dotyczyło pozornej zgody, przeszło osiemdziesiąt przymusu i bojaźni. W 20 przypadkach podejmowano kwestię choroby psychicznej stron, zaś w 16 impotencji. Po kilka tytułów dotyczyło warunku, błędu i podstępu. Po jednym procesie dotyczyło przeszkody powinowactwa i przyzwoitości publicznej. Przeprowadzono 24 instrukcje polegające na zebraniu materiału dowodowego dla ujawnienia słusznej przyczyny do udzielenia dyspensy¹¹, z czego zaopiniowano pozytywnie 23 sprawy (zob. Tabela 3).

¹¹ Por. P. M. Gajda, *Prawo małżeńskie Kościoła katolickiego*, Tarnów 2013, s. 232.

Tabela 3. Procesy według rozpatrywanych tytułów 1983–1990¹²

TYTUŁ	POZYTYWNE	NEGATYWNE
<i>incapacitas</i> , kan. 1095,3	184	94
<i>consensus fictus</i> , kan. 1101 §2	44	110
<i>vis et metus</i> , kan. 1103	29	54
<i>impotentia</i> , kan. 1084	8	8
<i>morbus psychicus</i> , kan. 1095,1	11	9
<i>affinitas</i> , kan. 1092	1	0
<i>vota in causa de matrimonio rato</i> , kan. 1142	23	1
<i>conditio</i> , kan. 1102 §2	4	7
<i>error</i> , kan. 1097 §2	3	4
<i>impedimentum consanguinitatis</i> , kan. 1093	1	0
<i>dolus</i> , kan. 1098	1	2

W następujących latach nastąpiło dalsze zwiększenie dystansu między liczbą tytułów czerpiących z kan. 1095 KPK w stosunku do innych. Wśród procesów notujemy jeden dotyczący bigamii oraz dwa procesy uwzględniające przeszkodę różnej religii. Powyższą przeszkodę reguluje kan. 1086 KPK, który określa, że małżeństwo osoby ochrzczonej w Kościele katolickim i nieochrzczonej jest nieważne, jeśli celebrowanie dokonuje się bez uprzedniej dyspensy ordynariusza miejsca, przy czym chodzi o ochronę wiary strony katolickiej oraz dzieci¹³.

¹² ASDT, ks. P. Gajda, *Relatio Annualis de activitate Tribunalis 1983–1990*.

¹³ Por. J. Hervada, *Kanon 1086*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego – Komentarz. T. 1, Ks. 1. Normy ogólne*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 803n.

Tabela 4. Procesy wg rozpatrywanych tytułów 1991–2004¹⁴

TYTUŁ	POZYTYWNE	NEGATYWNE
<i>Incapacitas</i> , kan. 1095 1,2,3	796	325
<i>Consensus fictus</i> , kan. 1101 §2	42	109
<i>Vis et metus</i> , kan. 1103	26	38
<i>Impotentia</i> , kan. 1084	14	19
<i>Error</i> , kan. 1097 §2	15	32
<i>Dolus</i> , kan. 1098	6	12
<i>Conditio</i> , kan. 1102 §2	1	4
<i>Bigamia</i> , kan. 1085	1	0
<i>Disparitas cultus</i> , kan. 1086 §1	2	0

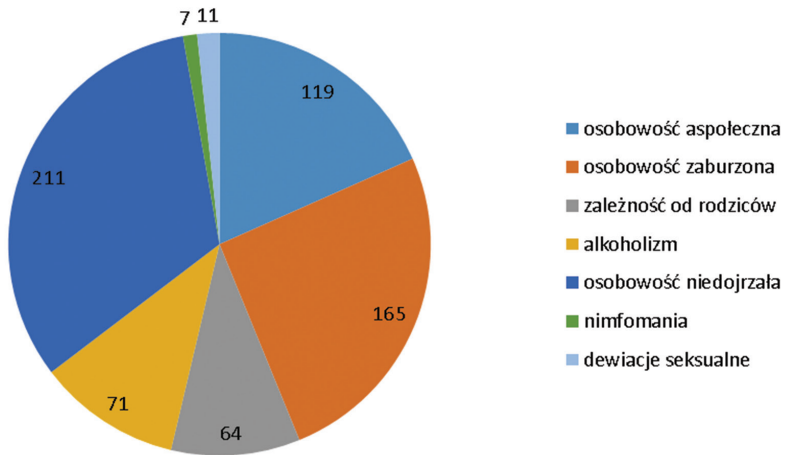
Chociaż w toczących się procesach zauważa się dominującą rolę kan. 1095,3, to jednak podkreśla się kierowanie się jurysprudencją rotalną i przemówieniami papieskimi do Roty Rzymskiej przez sędziów. W sprawozdaniach do Sygnatury Apostolskiej za lata 2006–2014 pojawia się oddzielenie kanonu 1095,2 od kan. 1095,3, a także wyraźne odróżnienie symulacji całkowitej od symulacji częściowej. Występują dwa procesy odnośnie do braku zachowania formy, a także jeden odnośnie do przeszkody węzła (zob. Tabela 5). Ostatni z załączonych wykresów przedstawia nam, jak wielość spraw wpływa na zwiększanie się co roku liczby aktualnie toczących się procesów, co obecnie sprawia, że toczy się ich około pięciuset (zob. Wykres 5).

¹⁴ ASDT, ks. W. Kostrzewa, *Relatio de Statu et Activitate Tribunalis* 1992–2014.

Tabela 5: Procesy według rozpatrywanych tytułów 2005–2014

TYTUŁ	POZYTYWNE	NEGATYWNE
<i>Defectus discretionis iudicii</i> , kan. 1095, 2	6	18
<i>Incapacitas</i> , kan. 1095, 3	731	380
<i>Consensus fictus</i> , <i>Simulatio totalis</i> , kan. 1101 §2	10	21
<i>Consensus fictus</i> , <i>Simulatio partialis</i> , kan. 1101 §2	5	25
<i>Vis et metus</i> , kan. 1103	7	15
<i>Impotentia</i> , kan. 1084	2	4
<i>Error</i> , kan. 1097 §2	6	17
<i>Dolus</i> , kan. 1098	2	7
<i>Conditio</i> , kan. 1102 §2	0	1
<i>Impedimentum vinculi</i> , kan. 1085 §1	1	0
<i>Disparatas cultus</i> , kan. 1086 §1	1	0
<i>Defectus formae</i> , kan. 1108 §1	2	0

Wykres 4. Szczegółowe określenie niezdolności w latach 2006–2014

Wykres 5. Liczba spraw trwających

